

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 45 (2000), No. 4, 299--307

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141052>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2000

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

jubilea zprávy

ZA JIŘÍM ŠTERNBERKEM

Dne 6. srpna 1999 zemřel bývalý pracovník Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy doc. RNDr. Jiří Šternberk, CSc. Jak skromně a nenápadně žil, tak také z tohoto světa odešel.

Jiří Šternberk se narodil 7. 10. 1928 v Brně v rodině významného astronoma dr. Bohumila Šternberka, dlouholetého ředitele Astronomického ústavu ČSAV. Po absolvování reálného gymnázia se Jiří Šternberk v roce 1947 zapsal na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, doktorát v roce 1953 získal již na nově zřízené Matematicko-fyzikální fakultě. Od roku 1951 pracoval v Ústavu technické fyziky, později Ústavu fyziky pevných látek ČSAV. Stal se jedním z nejbližších spolupracovníků profesora Jaromíra Brože, zakladatele československého magnetismu. V roce 1968 následoval profesora Brože na Matematicko-fyzikální fakultu UK, kde byl v roce 1979 jmenován docentem. Zabýval se výzkumem magnetických vlastností kovů a později zejména studiem magnetických oxidů. I po svém odchodu do důchodu v roce 1989 se na fakultu v částečném pracovním úvazku vracel. Připomeňme si osobnost docenta Jiřího Šternberka, svědomitého vědce, zásadového, a přesto laskavého člověka prostřednictvím vzpomínek jeho blízkých spolupracovníků a přátel.

Miloš Rotter

* * *

V době, o níž chci mluvit, byl RNDr. Jiří Šternberk jedním z prvních lidí, které jsem potkal při své návštěvě Ústavu technické fyziky ČSAV, když jsem se v r. 1955 začal zajímat o svou diplomovou práci. Vlídlným, a přesto náročným vedoucím oddělení zabývajícím se magnetickými materiály byl v té době dr. J. Brož, který však v poměrně

krátké době přešel na MFF. Dobíhajícím programem oddělení bylo studium čistého železa. Jedním ze sledovaných směrů byly tenké vrstvy železa a z tohoto oboru mi byla diplomová práce nabídnuta.

Výzkum se tehdy prováděl s velice skromnými prostředky a hlavní podmínkou úspěchu byla schopnost improvizace a znalost „mnoha řemesel“. Právě v těchto dvou směrech mi byl Jiří vzorem, neocenitelným rádcem, trpělivým učitelem a později kolegou. Vedle zmíněných dvou vlastností vynikal neobyčejnou pečlivostí a systematickostí, takže můj nadšený, ale z jeho pohledu patrně poněkud bohémský přístup k práci ho občas vyprovokoval k dobře míněným ironickým poznámkám. „Zdědil“ jsem po něm torzní magnetometr sloužící k měření magnetického momentu tenkých vrstev — přístroj navržený, zkonstruovaný a vyrobený v ústavu, jak ostatně bylo obecným pravidlem. Ačkoliv se na realizaci magnetometru podíleli vedle Jiřího ještě dr. Brož a pan Vilím, myslím, že právě on byl „hlavním autorem“ a považoval ho za své dítě. Velice pečlivě dbal, abych se k němu (samozřejmě magnetometru) choval slušně a v krátkých intervalech opakoval kalibrační měření.

Také při samotné přípravě vrstev vakuovým napařováním z pásek čistého železa mne zasvětil do experimentálních tajů používaných postupů — v té době, alespoň zde, byla v této metodice vedle řemesla i notná dávka umění. Jeho kritičnost se projevovala také v zásadě, že „jedno měření — žádné měření“, a tak jsem, někdy se skřípěním zubů, byl donucen opakovat měření, dokud se rozptýl výsledků nepřiblížil z jeho hlediska přijatelným hodnotám. Předkládání výsledků v psané formě bylo pro mne taky dosud nepoznaným dobrodružstvím. Diplomovou práci, a tím spíše pak článek z ní vycházející, „nepustil“, dokud nebyl spokojen takřka s každým slovem. Jako pointu snad mohu podotknout, že nebyl u článku ani spoluautorem, protože „vždyť já jsem na tom vlastně nic neudělal“. Druhou pointou bylo, že ve skutečnosti nebyl ani oficiálním vedoucím mé diplomové práce — z jakýchsi administrativních důvodů jím musel být pracovník fakulty a trvalo ještě několik let, než

Jiří skončil svou práci v ústavu a přešel za prof. Brožem na fakultu.

Ještě k Jiřího osobním vlastnostem. Vždy vystupoval neobyčejně skromně a ani v nejmenším nedával najevo svůj původ z „prominentní fyzikální rodiny“. K svým kolegům se vždy choval velice přátelsky a jen občas z jeho zdrženlivého postoje probleskla nečekaná jiskra osobitého humoru, výjimečně, v kontextu jeho jinak velmi distinguovaného chování, překvapivě robustního.

Domnívám se, že i když se po jeho přechodu na nové pracoviště naše kontakty notně zredukovaly, i zde našly jeho vlastnosti a přístup ke studentům a spolupracovníkům živnou půdu a kladný ohlas a nejsem jistě jediným, kdo na Jiřího s vděčností a úctou vzpomíná.

Karel Závěta

* * *

Od vzpomínkové mozaiky se kromě výčtu zásluh očekávají i nějaké „veselé příhody z laboratoře“. Což o to, příslušníci pracující inteligence se i při intenzivním bádání dovedli srdečně zasmát, třeba když J. Š. při raním přezouvání nemohl oddělit svoji laboratorní obuv od podlahy, jelikož k ní byla přibita. Jiná obzvláště promyšlená akce probíhala takto: J. Š. po příchodu do ústavu otevírá zásuvku svého psacího stolu. Bakelitové držadlo je však zesponu vyplněno vazelínou smíšenou s grafitem. Pečlivě si vydrhne ruce a vazelínu přemístí na stejné místo stolu své spolupracovnice, neboť tuší, odkud vítr vane. Pak zjistí, že rukávy jeho laboratorního pláště jsou zašity. Jde si pro nůžky do psacího stolu své spolupracovnice a rázem znovu upadá do problému, který před chvílí řešil. . . Není divu, že se o tom v jistých kruzích vypráví i po čtyřiceti letech.

Méně už se, po našem soudu, vypráví o jeho vyhraněném smyslu pro pravdu, kterým Jiří Šternberk vynikal a trpěl. Bylo na něj ve všem naprosté spolehnutí. Samozřejmostí, kterou však očekával i od okolí, bylo držet dané slovo. Když jsme si od něj půjčili knížku na dva dny, chtěl ji po dvou dnech. Kdybychom řekli, že na rok, pečlivě by si to zapsal a přesně po roce ji urgoval. Stejně tomu bylo i s „dohodami o provedené práci“ — zapsal si, co kdo slíbil, že udělá, a pak

to v příslušném termínu chtěl, a to i po příslušnicích dělnické třídy. Neuměl dělat kompromisy, což se někdy označovalo jako nedostatek diplomatického nadání. Hranici mezi dobrým a zlým měl velmi úzkou — na rozdíl od naší mnohdy dosti široké šedé zóny. Když viděl, že se někomu děje křivda, zastal se ho. Nikdy se nezapletl s vládnoucí komunistickou mocí a po roce 1989 velmi špatně snášel kariéru růsty se směrnicí přímo úměrnou dřívější zapletenosti.

Od svého okolí se lišil i tím, že uměl několik světových jazyků, z nichž a do nichž nezištně pomáhal překládat. Vědělo se, že dobře umí i latinsky, takže po znovuzavedení doktorských promocií v latině mohl v Karolinu bez problémů a z paměti přednášet příslušné promluvy s náležitou kvantitou samohlásek a správným přízvukem. Opravoval i naše české texty, ze školy si mj. pamatoval i tento příklad nevhodného řazení slov: „těstoviny pro děti z pěti vajec“.

Nevíme, že by hrál na nějaký nástroj, ale hudbu měl rád a chodil na koncerty. Stejně rád chodil i po horách, v mládí po hodně strmých a na dlouhé túry, později se hory zaoblovaly a trasy zkracovaly. Zůstávala však perfektní příprava nad mapou a jízdním řádem a důkladné vybavení všemi pomůckami: buzola, píšťalka, baterka, KPZ, multifunkční nůž, rezervní ponožky. . . Čelné místo mezi jeho koníčky zaujímal fotografování s vlastnoručním zpracováním negativů i pozitivů, černobílých i barevných. V zatemněné koupelně pečlivě měřil teplotu vývoje pro barevný aditivní proces nedbaje rozmachu vyvolávacích automatů. Na otázku, proč tím tráví čas i peníze, odpověděl: „Je to taková pěkná experimentální práce“. S pečlivostí a důkladností sobě vlastní se připravoval i na pozorování úplného zatmění Slunce 11. srpna 1999. Ačkoliv byl těžce nemocen, stále doufal, že se mu podaří nějak dopravit do pásma totality. Nepodařilo se. Zemřel 6. srpna 1999.

Eva Kratochvílová, Vladimír Roskovec

* * *

Na MFF UK Jiří Šternberk jako člen katedry fyziky kovů přednášel dlouhá léta kurs Magnetismus v pevných látkách. Šlo o látku víceméně tradiční, osobnost přednášejícího

se projevovala v tom, že dokázal nejen srozumitelně postihnout složitý systém magnetických jednotek v soustavách cgsm a SI, ale velmi dbal také na to, aby si posluchači byli v každém případě schopni udělat vlastní řádový odhad veličin u různých materiálů. Nejvíce si ale srdce posluchačů (mezi nimiž jsem se tehdy nacházel) získal, když poslední přednášku zimního semestru 1977 ukončil slovy: „... na závěr bych vám všem chtěl ještě popřát k Vánocům, abyste se dožili lepších časů.“ Krátký moment úžasu nad jeho odvahou pak vystřídal dlouhý potlesk.

Jako examinátor byl Jiří Šternberk znám svou laskavostí. I u něj však byly případy, kdy adept musel odejít s nepořízenou. Jedním z nich byl i posluchač Absolon, který hned po obdržení otázek pochopil, že jeho dnešní šance jsou pramalé. Neztrácel čas, vysypal si do dlaně několik různobarevných pilulek, prohlásil, že se necítí zcela zdrav, a požádal, jestli by si mohl vzít skleničku vodu k zapití. Avšak nejen že odešel k vodovodnímu kohoutku v předsínce, ale do pracovny překvapeného zkoušejícího se již nevrátil. Doc. Šternberk se pak několik dní trápil nad nejasným osudem studenta Absolona. Jak jsem zjistil řadu let poté, také pan Absolon se po této příhodě necítil zcela jako vítěz.

Doc. Šternberk jako vědec a pedagog staršího stylu neměl během svého aktivního života příležitost sblížit se s moderní výpočetní technikou. Změna nastala až za čas po jeho odchodu do důchodu. Působil nadále na fakultě, i když méně systematicky než předtím, a jedním z jeho drobných úkolů bylo vytvořit reálnou představu o profilech magnetického pole v existujících experimentálních zařízeních, jako byl supravodivý susceptometr Oxford Instruments, a vtisknout tuto představu nám, kteří jsme s těmito přístroji pracovali. Shodli jsme se, že osobní počítač by mohl být užitečný, a doc. Šternberk začal vnikat do tajů tabulkového procesoru Lotus 1-2-3. Počáteční perioda nedůvěry, kdy kontroloval výpočty ještě na kalkulačce, byla rychle překonána a brzy jsme dostávali grafy modelovaných profilů magnetických polí pro různé kombinace proudů cívkami.

Ladislav Havela

8. STUDENTSKÁ KONFERENCE

Komise pro matematiku na vysokých školách technických, ekonomických a zemědělských při JČMF uspořádala ve dnech 7. až 9. 6. 2000 v Černicích u Bechyně 8. studentskou konferenci. Na konferenci přijelo 15 studentů ze tří fakult — Fakulty aplikovaných věd ZČU v Plzni, FJFI a Fakulty stavební ČVUT.

Studenti zde prezentovali výsledky své odborné práce v rámci grantů, diplomů i semestrální práce využívající získané matematické poznatky. Není nezajímavé podívat se na problémy, kterými se studenti zabývali a jaký matematický aparát k řešení použili.

Především bych chtěla upozornit na pěknou spolupráci dvou tříčlenných kolektivů právě ze ZČU, kdy jedna práce využívala výsledků druhých. Byli to studenti 4. ročníku JOSEF KOVAŘÍK, JIŘÍ BENEDIK a JAN BLÁHA. Dva posledně jmenovaní na naší konferenci prezentovali své práce již v minulém ročníku. Tentokrát byly jejich práce zaměřeny na aplikace funkcionální analýzy v teorii řešitelnosti diferenciálních rovnic. Formulovali postačující podmínky pro řešení okrajových úloh aplikacemi vět o pevném bodě.

Ve druhé trojici byla studentka 2. ročníku LIBUŠE DEMJANČUKOVÁ, která ve své práci *Kompozitní metody pro parciální diferenciální rovnice hyperbolického typu* shrnula základní schémata řešení těchto rovnic. Ty pak použili ROMAN VAIBAR, student 4. ročníku, v práci *Řešení soustavy parciálních diferenciálních rovnic hyperbolického typu pomocí neoscilujících schémat* a JAN NEJEDLÝ, student 5. ročníku, v práci *Numerické metody pro soustavy nelineárních parciálních diferenciálních rovnic hyperbolického typu*.

Poslední práci ze ZČU z funkcionální analýzy byla práce *Zobecněné spektrum okrajových úloh pro rovnici nosníku* studenta 5. ročníku PETRA NEČASE.

Dva studenti 4. ročníku z FJFI ČVUT aplikovali diferenciální rovnice na zajímavé problémy z praxe. VLADIMÍR CHALUPECKÝ odstraňoval šumy obrazu v práci *Numerické algoritmy pro zpracování obrazu pomocí parciálních diferenciálních rovnic singulárně-difúzního typu*. JIŘÍ MIKYŠKA hledal matematický model transportu tepla v podzemních vodách v práci *Numerical Analysis*

of *Thermal Flow and Heat Transport in Groundwater*.

PŘEMYSL HOLUB, student 4. ročníku ZČU, zobecnil postačující podmínky lokální souvislosti pro uzlová okolí do obecně větších vzdáleností v práci *Postačující podmínky lokální souvislosti grafů*.

Pět prací, tří studentů 5. ročníku ze ZČU a dvou studentů 2. ročníku ze Stavební fakulty ČVUT, bylo z geodézie.

K věčnému problému geodetů s popisem zemského tělesa se snažil přispět LUBOŠ HÜBSCH prací *Určení převýšení geoidu nad referenčním elipsoidem*.

Kartografický problém s určováním souřadnic bodů trigonometrické sítě řešila LENKA MRNKOVÁ v práci: *Afinní transformace rohů čtverečných mil a bodů ze systému Gusterberg do systému S-JTSK*.

Klasickou vodáckou kilometráž převedl KAREL JEDLIČKA do moderní řeči počítačů v práci *Vodácký geografický informační systém*.

Od 1. ročníku se PAVLA TRYHUBOVÁ věnuje PGS (Polohovému globálnímu systému). Svou první kompilační práci doplnila o výpočty drah družic a jejich animaci.

JAN ŠAFÁŘ našel originální řešení měřického problému transformace bodů a směrů naměřených v různých soustavách souřadnic. Svě řešení nazval *Trojsměr*.

Všechny přednesené referáty jsou publikovány ve sborníku konference.

Tradicí na studentských konferencích se stalo vystoupení vysokoškolského pracovníka. Tentokrát to byl Prof. RNDr. IVO MAREK, DrSc., z FSv ČVUT, který přednesl přednášku *O reálných kořenech rovnic a soustav*.

V programu konference se našla i chvíle pro setkání členů Komise pro matematiku na VŠTEZ, aby zkontrolovali přípravu 26. konference o matematice na VŠTEZ, konané ve dnech 6. – 8. 9. 2000 v lázních Bohdaneč. Diskutovali problémy přijímacích zkoušek a připravované maturity.

Milada Kočandrllová

HISTORIE MATEMATIKY XXI.

21. letní škola z historie matematiky se konala ve Velkém Meziříčí ve dnech 25. až

29. srpna 2000. Připravilo ji Výzkumné centrum pro dějiny vědy při Archivu AV ČR a rady doktorského studijního oboru *Obecné otázky matematiky a informatiky* při MFF UK v Praze a PřF MU v Brně; hlavními organizátory akce byli E. FUCHS a J. BEČVÁŘ, technické záležitosti měl na starosti A. TROJÁNEK. Letní školy se zúčastnilo více než 60 osob.

Program letní školy tvořily tyto přednášky:

- J. BAŠTINEC: *Bastionové pevnosti*
- M. BEČVÁŘOVÁ: *Josef Smolík (1832 až 1915)*
- M. BEČVÁŘOVÁ: *Eukleidovy Základy včera, dnes a zítra*
- Š. BILOVÁ: *Teorie svazů do roku 1940*
- J. ČIŽMÁR: *Začiatky modernej algebry na Slovensku (Š. Schwarz, M. Kolibiar, J. Jakubík)*
- L. DEMJANČUKOVÁ: *Čísla v mayské kultuře*
- J. DRÁBEK: *Spojitosť a diskretnosť v matematike (Pohľad historický a filozofický)*
- P. DRÁBKOVÁ: *Prof. M. Kössler inšpirovaný řeckou matematikou*
- H. DURNOVÁ: *Otazníky kolem algoritmu*
- H. DURNOVÁ: *Konference „Novembertagung“*
- J. HORA: *Rezultant polynomů*
- J. HRDLIČKOVÁ: *Vznik a vývoj přímkové geometrie*
- M. KUPČÁKOVÁ: *Prostorový tangram*
- K. MAČÁK: *Geometrické úlohy v Alqui nově sbírce „Propositiones ad acuendos iuvenes“*
- O. MOC: *Vývoj pojmu „funkce komplexní proměnné“*
- M. NOVÁK: *Historie výuky analytické geometrie na vysokých školách v českých zemích*
- L. PURMOVÁ: *Spojité populační modely*
- R. SIKOROVÁ: *Logaritmické tabulky*
- G. SCHUPPENER: *Několik poznámek o jezuitském aritmetickém rukopisu ze začátku 17. století*

- Z. SKLENÁRIKOVÁ: *Emil Müller – poslední velký deskriptivny geometer viedenskej geometrickej školy*
- E. SOBOTOVÁ: *Goniometrie*
- P. ŠIŠMA: *Georg Hamel a Richard von Mises v Brně*
- M. ŠMEREK: *Metody řešení nelineárních rovnic*
- A. ŠOLCOVÁ: *Úvod do analytického umění*
- V. VOPRAVIL: *Enigma*
- H. VYMAZALOVÁ: *Staroegyptská matematika – $^c h^c$ úlohy v textech ze střední říše*
- W. WIESLAW: *Stare traktaty algebraiczne*
- W. WIESLAW: *Quadratura circuli w XVI–XVII stuleciu*
- J. ZHOUF: *Práce učitele matematiky se studenty talentovanými na matematiku*
- I. ZOLOTAREV, K. ŽITNÝ: *Historický vývoj pojmu maticové funkce*
- K. ŽITNÝ, I. ZOLOTAREV: *Důkazy Lebesgueovy věty o derivaci monotonní funkce (Příspěvek k dějinám diferenciálního počtu)*
- T. ZUŠČÁK: *Neobvyklé řešení Apolloniovy úlohy v díle prof. Jana Sobotky*

Při prezentaci získali účastníci letní školy monografii Karla Lepky: *Historie Fermatových kvocientů (Fermat–Lerch)* (14. svazek edice Dějiny matematiky, Prometheus, Praha 2000), v průběhu semináře si mohli koupit některé publikace nakladatelství Prometheus, nové i starší svazky edice *Dějiny matematiky* a časopis *Učitel matematiky*. Společenský večer se konal v sobotu 26. 8. ve vinárně hotelu Na Obecniku.

Za „materiálně technické zabezpečení“ celé letní školy vděčí účastníci i organizátoři prof. A. Trojánkovi a kolektivu gymnázia a domova mládeže středního odborného učiliště zemědělského ve Velkém Meziříčí.

Další, již 22. letní škola *Historie matematiky* se bude konat koncem srpna 2001. Zájemci o účast na této škole se mohou obrátit na adresu: doc. RNDr. EDUARD FUCHS, CSc., Přírodovědecká fakulta MU, Janáčkovo nám. 2a, 662 95 Brno.

Jindřich Bečvář

ROBUST'2000

Ve dnech 11.–15. 9. 2000 se ve výukovém středisku Západočeské univerzity v Nečtinách konala jubilejní jedenáctá (střídavě letní/zimní) škola Jednoty českých matematiků a fyziků ROBUST'2000, jež byla zorganizována skupinou pro výpočetní statistiku při MVS JČMF a KPMS MFF UK za pomoci KTM ČVUT Praha, ČSS, PF TUL a KMA ZČU. Letní školy se spolu s hosty zúčastnilo jednaosmdesát účastníků.

Šlo o již jedenáctou školu JČ(S)MF, která se koná pravidelně každý druhý rok od roku 1980. Tak jako předchozí letní a zimní školy, i ROBUST'2000 byl věnován současným moderním trendům matematické statistiky, teorie pravděpodobnosti a analýzy dat. K přednesení hlavních přednášek byli pozváni:

- D. JARUŠKOVÁ, FSv ČVUT Praha, *Odhad bodu změny v polynomické regresi*
- S. PORTNOY, Univ. of Illinois Champagne, *Censored quantile regression*
- M. STUDENÝ, ÚTIA ČAV Praha, *Řetězové grafy a popis struktur stochastické nezávislosti*
- J. Á. VÍŠEK, FSV UK Praha, *Regression with high breakdown point*
- V. WITKOVSKÝ, ÚM SAV Bratislava, *Výpočet niektorých exaktných rozdelení*

Celkem bylo předneseno 50 přednášek, z toho 14 přednesli postgraduální studenti. K naší velké radosti bylo mezi řečníky tolik doktorandů, že jsme mohli z jejich vystoupení nejenom vytvořit samostatný půldenní blok, ale ocenit též nejlepší vystoupení a dosažené výsledky. Komise ve složení prof. RNDr. J. ŠTĚPÁN, DrSc. (MFF UK, předseda), doc. Ing. A. CARDA, CSc. (Delloitte & Touche), prof. RNDr. J. JUREČKOVÁ, DrSc. (MFF UK), a Ing. Z. ROTH, CSc. (SZÚ, předseda ČSS), vyhodnotila vystoupení třinácti přednášejících a navrhla firmě Delloitte & Touche v rámci její iniciativy *Nejlepší k sobě* k ocenění Mgr. A. FIALOVOU, Mgr. M. FRIESLA a Mgr. H. JANEČKOVOU. Dále pak navrhla firmě Elkan k ocenění za nejlepší prezentovanou práci s výrazně výpočetním zaměřením Mgr. K. BODLÁKA.

Mnoho času bylo též věnováno diskusím. Mimo jiné pondělní večer byl věnován otázce *A co teď dál?* Během úterního večera vystoupili zástupci firem Elkan a TriloByte, kteří předvedli nejnovější verze programů MATHEMATICA a S+. Středeční večer byl věnován paralelnímu symposiu *Zdraví účastníků ROBUSTů 1980–2000*. Mezi jinými pozoruhodnými výsledky na něm kolega J. TVRDÍK z Ostravské univerzity nezvratně statisticky dokázal již dávno tušenou hypotézu, totiž: „*Účastníci ROBUSTů stárnou v průměru o jednu třetinu pomaleji než zbytek populace v České republice*“.

Ve dnech 9.–10. září 2000 se jako souběžná akce ROBUSTu '2000 konal dvoudenní seminář pořádaný Českou statistickou společností a Mezinárodní společností pro klinickou biostatistiku (International Society for Clinical Biostatistics) na téma *Příprava a statistická analýza epidemiologických studií*. Tohoto semináře, na němž výuku vedli prof. N. BRESLOW, Dept. of Biostatistics, Univerzita ve Washingtonu, Seattle, USA, a dr. M. GULLIFORD, Dept. of Public Health Science, GKT School of Medicine, Londýn, Velká Británie, se zúčastnilo 39 osob, z toho devět ze zahraničí (dva z USA, jeden z Velké Británie, jedna ze Slovenska a pět z Maďarska).

Vedle odborných diskusí se též konaly diskuse volnější, a to ať již během sběru hub, pondělního a úterního tábora, středečního výletu po neznámých perlách západočeského baroka (účastníci navštívili Manětín, Žlutice a Rabštejn nad Střelou) či čtvrtěčního vzpomínání na dvacet let s ROBUSTy nad skleničkou šampaňského. Ani sport nepřišel zkrátka, volejbalové hřiště a zámecký rybník nezahálely a indiánské babí léto jim bylo velkým pomocníkem.

Další informace lze nalézt na adrese <http://www.karlin.mff.cuni.cz/~antoch>.

Jaromír Antoch

TADEÁŠ HÁJEK Z HÁJKU A JEHO ODKAZ PRO DNEŠEK

byl název semináře pořádaného 16. a 17. září 2000 Českou astronomickou společností v již ryze podzimním Žďáru nad Sázavou na Českomoravské vrchovině. Letos 1. září

totiž uplynulo 400 let od skonu tohoto polyhistora, který většinu svého života strávil na císařském dvoře Maxmiliána II. a Rudolfa II., tj. v období, kdy aristotelská scholastika počala vyklízet pozici moderní přírodovědě. Jeho působení na poli astronomickém se soustředilo především jednak na systematická pozorování s tehdejšími přístroji doby „předdalekohledové“, což mu přesto přineslo výrazný úspěch při pozorování novy vzplanuvší 11. listopadu 1572 v souhvězdí Kasiopeji (Cassiopeia), a jednak na šíření tehdy revolučních Koperníkových myšlenek. Je však třeba připomenout, že Hájkovu astronomickou činnost nebyvale kladně ovlivnil i jeho bezprostřední pražský kontakt s Tycho Brahem.

Program semináře byl volen tak, aby Hájkova osobnost byla vystižena co nejpečlivěji. Doc. PhDr. ZDENĚK BENEŠ, CSc., z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze proto popsal podrobně dobu, ve které Tadeáš Hájek žil, a Mgr. JAROSLAV SOUMAR z pražské hvězdárny nabídl pohled na Hájkovu osobnost jako takovou, což nebylo pro různorodost Hájkových zájmů vůbec jednoduché. Když manželé RNDr. PETR HADRAVA, CSc., z Astronomického ústavu AV ČR v Ondřejově a PhDr. ALENA HADRAVOVÁ, CSc., z Ústavu pro klasická studia AV ČR v Praze popsali pozorovací přístroje z doby Tadeáše Hájka, mohla následovat série příspěvků vystihujících uvedený pojem polyhistor:

- *Tadeáš Hájek jako botanik* – od VÁCLAVA VĚTVIČKY, ředitele botanické zahrady Univerzity Karlovy v Praze
- *Tadeáš Hájek jako matematik* – od RNDr. ALENY ŠOLCOVÉ z Českého vysokého učení technického v Praze
- *Tadeáš Hájek jako meteorolog* – od RNDr. KARLA KRŠKY, ředitele brněnské pobočky Českého hydrometeorologického ústavu
- *Tadeáš Hájek jako astronom* – od RNDr. ALENY ŠOLCOVÉ z Českého vysokého učení technického v Praze.

Program uzavřel ryze astronomický příspěvek z úst RNDr. STANISLAVA ŠTEFLA, CSc., z Astronomického ústavu AV ČR v Ondřejově na téma *Současný výzkum hvězd typu*

Be. Všechny přednesené příspěvky měly vysokou odbornou úroveň, některé z nich pak i velice osobité podání, vytvářející tzv. pohodovou atmosféru. Nebylo příspěvku, který by nevyprovokoval bohatou diskusi, což pak docela komplikovalo život moderátorům hlídajícím mj. časový režim semináře.

Jak bývá zvykem, měl seminář i svůj doprovodný program. Krátký čas volna v sobotu po obědě vyplnila návštěva účastníků semináře v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou. Tento klenot barokní architektury postavený architektem Janem Santinim Aichlem je, jak známo, zapsán v seznamu UNESCO jako světová památka. A protože pravděpodobně jako první Evropan popsal Tadeáš Hájek v roce 1585 způsob vaření piva, zazněl na začátku sobotního společenského večera, sponzorovaného vyškovským pivovarem, krátký příspěvek Mgr. JAROSLAVA SOUMARA i o tomto Hájkově počínu. Společenský večer s rautem podobně jako celý pobyt ve Žďáru nad Sázavou precizně zajistili hostitelé, kterými byli zaměstnanci a učni tamějšího soukromého Středního odborného učiliště obchodního, mj. s učebním oborem kuchař-číšník. To se ukázalo jako velice přínosné i po zcela neočekávané stránce. Když totiž účastníci semináře vyslovili v sobotu večer přání být poučení o zásadách přípravy rautového stolu a o receptech předložených pochoutek, dostalo se jim vyčerpávajících odpovědí i názorných ukázek. Za to všechno patří zmíněnému učilišti vřelý dík.

Nelze opomenout, že v předvečer zahájení semináře nabídla Česká astronomická společnost žďárácké veřejnosti vystoupení RNDr. JIŘÍHO GRYGARA, CSc., z pražského Fyzikálního ústavu AV ČR, na téma Věda a víra. Aula žďáráckého gymnázia se při této příležitosti — jak jinak v Grygarově případě — zcela zaplnila.

Jiří Prudký

STUDIJNÍ POBYT ARION: PROBLEMATIKA VYUČOVÁNÍ FYZICE

V ČR se dosud uskutečnilo několik studijních pobytů ARION organizovaných Evropskou komisí SOCRATES.

Vypracování návrhu na studijní pobyt zaměřený na výuku fyziky na gymnáziu, resp.

střední škole, se opíralo o všeobecné informace o pojetí studijních pobytů, o dosavadní zkušenosti pobytů ARION v ČR, o výsledky práce se studenty Gymnázia Christiana Dopplera.

Mezi pěti projekty přijatými Evropskou komisí SOCRATES pro ČR ve školním roce 1999–2000 byl projekt „Problematika vyučování fyzice“, který byl navržen Gymnáziem Christiana Dopplera [1]. Jeho cílem bylo nejen prezentovat pojetí výuky fyziky na gymnáziu v ČR, ale především získat další zahraniční podněty pro práci v oblasti středoškolské výuky fyziky.

Program ARION je především určen pro ty pracovníky, kteří se přímo podílejí nebo mají vliv na vytváření vzdělávací politiky a vzdělávacího systému. Proto v Bruselské centrále ARION byli k účasti v našem studijním pobytu vybíráni pracovníci, jejichž profesí je: inspektor, ředitel gymnázia, metodický poradce, ředitel pedagogického institutu.

Program studijního pobytu přihlédl k požadavkům jeho účastníků na konkrétní studovanou problematiku, které byly předloženy do konce března. Týdenní studijní pobyt v květnu pak zahrnul většinu požadovaných témat — program byl vyvážený s ohledem na široké spektrum odborných problémů. Studijní pobyt navázal i na akci PHYSICS ON STAGE [2].

Studijního pobytu se zúčastnili zástupci následujících zemí: 3 z Velké Británie, 3 z Německa, 2 z Řecka, 2 ze Španělska, 1 z Belgie, 1 z Rumunska, 1 ze Slovinska, 1 z Itálie.

Velmi důležité bylo po slavnostním zahájení studijního pobytu vzájemné představení všech účastníků studijního pobytu — nejen pracovní problematika, ale i osobní zájmy. Celá skupina začala velmi rychle pracovat jako kolektiv.

Do programu byly zahrnuty návštěvy institucí: Gymnázium Christiana Dopplera, Základní škola na Uhelném trhu, Pedagogické centrum, Matematicko-fyzikální fakulta, Fyzikální ústav Akademie věd ČR, AMAVET. To umožnilo, aby se účastníci studijního pobytu bezprostředně seznámili nejen s pracovišti, ale i s větším množstvím jejich pracovníků.

Přednášející na studijním pobytu a témata jejich přednášek:

1. Mgr. J. ČERNÝ, PaedDr. KOLMEROVÁ, Česká školní inspekce: *Práce České školní inspekce*
2. Dr. O. KAROUSOVÁ, CERMAT, Ústav pro informace ve vzdělání: *Příprava nové maturity*
3. Dr. D. ŘEBÍČKOVÁ, Mgr. V. KAMENICKÁ, ZŠ Uhelný trh; doc. RNDr. Z. KLUIBER, CSc., Gymnázium Ch. Dopplera: *Práce žáků ve fyzice na Základní škole*
4. Doc. RNDr. Z. KLUIBER, CSc.: *Práce talentovaných studentů na fyziku na gymnáziu*
5. Mgr. P. ZAPLETAL, Mladí debrujaři: *Formy mimoškolní práce s dětmi*
6. RNDr. J. MARŠÁK, CSc., Výzkumný ústav pedagogický: *Příprava osnov, cílů a realizace výuky fyziky*
7. RNDr. J. STRAKOVÁ, Ústav pro informace ve vzdělání: *Mezinárodní výzkumy PISA, hodnocení a testování studentů*
8. Doc. Ing. E. VESELÁ, CSc., F. strojní ČVUT, doc. Ing. K. MALINSKÝ, CSc., F. elektrotechnická ČVUT, doc. RNDr. Z. KLUIBER, CSc.: *Návaznost výuky fyziky na vysokých školách technických na středoškolskou výuku fyziky*
9. Doc. RNDr. Z. DVOŘÁK, MFF UK, RNDr. Z. DROZD, MFF UK: *Studium budoucích učitelů fyziky na Matematicko-fyzikální fakultě UK, školní experimenty*
10. Doc. RNDr. Z. LUSTIGOVÁ, CSc., MFF UK, RNDr. F. LUSTIG, CSc., MFF UK: *Zavádění nových technologií do výuky fyziky*
11. RNDr. V. DVOŘÁK, DrSc., FzÚ AV ČR: *Spolupráce Fyzikálního ústavu Akademie věd ČR a Gymnázia Christiana Dopplera*
12. Doc. Ing. Š. ZAJAC, CSc., MFF UK: *Jednota českých matematiků a fyziků pro studenty středních škol*
13. Ing. O. HOFFMANN, TALENTCENTRUM, Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, doc. RNDr. Z. KLUIBER, CSc.: *Podpora rozvoje talentovaných studentů, analýza talentů v ČR*
14. Ing. S. MEDŘICKÝ, CSc., AMAVET: *Mimoškolní práce se studenty středních škol*
15. RNDr. J. DOLEJŠÍ, CSc., MFF UK: *Tvorba učebnic fyziky*
16. Doc. Ing. J. ROSENKRANZ, CSc., F. elektrotechnická ČVUT: *Projekt ASTRA 2000 Nadace Charty 77 pro studenty a učitele*
17. Ing. V. BROUSEK, Poslanecká sněmovna ČR: *Školství v ČR*
18. Mgr. Z. BOUBELÍKOVÁ, Rada Městské části Praha 5: *Školství na obvodu Praha 5*
19. Mgr. D. PAŠIAKOVÁ, SOCRATES, Praha: *ARION v ČR*
20. I. SEDLÁK, MBA, Expert & Partner Engineering: *Počítače pro výuku*
21. PaedDr. Z. PAVLÍČEK, PaedDr. M. ŠKRABAL, CSc., RNDr. J. ŠEDIVÝ, Pedagogické centrum: *Příprava učitelů v ČR*
22. Doc. PhDr. K. RÝDL, CSc., Pedagogická fakulta UK: *Evropské pedagogické šance*

Během přesunů na jednotlivé odborné akce bylo dostatek času k běžné diskusi o všech aspektech společné práce. Účastníci studijního pobytu si prohlédli Pražský Hrad, Staré Město a Karolinum, společně navštívili koncert Pražského jara ve Dvořákově síni Obecního domu.

Účastníci studijního pobytu si vzájemně vyměnili některé odborné materiály [3–7].

Uvedené materiály budou použity v přípravě studentů Gymnázia Christiana Dopplera a v práci Komise pro talenty Jednoty českých matematiků a fyziků.

Všem účastníkům studijního pobytu byly předány publikace o mezinárodním Turnaji mladých fyziků [8–10] a obdrželi i další dárky.

Na všechny přednášky bezprostředně navazovaly diskuse, při kterých docházelo k širokému informování o řešení dané problematiky v jednotlivých zemích. Řada přednášených a diskutovaných problémů je společná zúčastněným zemím.

Účastníci studijního pobytu byli požádáni, aby pro společnou práci-diskusi připravili odpovědi na tři otázky:

1. Současná výuka fyziky na gymnáziu (nebo v odpovídající střední škole) ve vaší zemi.

2. Koncepce maturity z fyziky (ústní, písemná, laboratorní část. . .).

3. Návaznost středoškolské a univerzitní výuky fyziky.

Uvedené odpovědi, anotace všech přednášek, zpráva vedoucího studijního pobytu a závěrečná zpráva účastníků studijního pobytu jsou obsahem studijního materiálu [11].

Účastníci studijního pobytu příznivě ocenili jeho organizaci a zajímavý program.

Odvezli si řadu poznatků z teorie a praxe didaktiky fyziky, o pojetí výuky fyziky na gymnáziu v ČR, o práci s talentovanými studenty na fyziku. Získali i řadu podnětů pro svoji práci v oblasti vzdělávání ve fyzice na střední škole.

L i t e r a t u r a

- [1] KANCELÁŘ SOCRATES OFFICE: *Výsledky programu EU SOCRATES v České republice '97-99*. Praha 1999, 56 str.
- [2] ESA, CERN, ESO: *Physics on Stage. European Week for Science and Technology 2000*. 1999, 27 p.
- [3] NEAB: *Syllabus for 2001 and 2002. Science: Physics*, 59 p.

- [4] *London Examinations GCE AS/A level, Physics*. BTEC, London, 56 p.
- [5] *Science test*. QCA, London, 51 p.
- [6] *Science — The National Curriculum for England*. QCA, London, 1999, 82 p.
- [7] *Education in Flanders*. IPM, Brusel 1997, 16 p.
- [8] KLUIBER, Z. et al.: *The Development of Talents in Physics*. Prometheus, Prague 1995, 112 p.
- [9] KLUIBER, Z. et al.: *10th International Young Physicists' Tournament*. MAFY, Hradec Králové 1998, 92 p.
- [10] HOFFMANN, O. et al.: *10th International Young Physicists' Tournament*. ASTRA, Hradec Králové 1998, 44 p.
- [11] DUQUENO, C., KLUIBER, Z. et al.: *Problems in Teaching Physics*. ARION 25. 10. Gymnázium Ch. Dopplera, Prague, 2000, 67 p.

Zdeněk Klüber

JUBILEA

60 let

Doc. RNDr. ERIKA MECHLOVÁ, CSc.
(Ostrava)
5. 1. 2001

Prof. RNDr. BRUNO SOPKO, CSc. (Praha)
17. 1. 2001

Doc. RNDr. LUDMILA MACHAČOVÁ, CSc.
(Pardubice)
18. 1. 2001

RNDr. OTAKAR FIŠER (Ostrava)
29. 1. 2001

RNDr. BLANKA JIRÁSKOVÁ (Praha)
2. 2. 2001

RNDr. EDITA KOPINCOVÁ
(Středočeská pobočka)
6. 2. 2001

RNDr. KAREL KRÁL, CSc. (Praha)
9. 2. 2001

Ing. LUDVÍK SMRČKA, DrSc. (Praha)
9. 2. 2001

JINDŘIŠKA VESELSKÁ (Brno)
10. 2. 2001

RNDr. VOJTĚCH BARTÍK, CSc. (Praha)
13. 2. 2001

PaedDr. STANISLAV KLUSÁČEK (Pardubice)
15. 2. 2001